

Rozprava o vědách a uměních neboli o tom, zda obnova věd a umění přispěla k očistě mravů. (in Rousseau, J.J.: Rozpravy. Nakladatelství Svoboda, Praha, 1989, s. 45-74).

1. Zatímco vláda a zákony poskytují lidem, žijícím pospolu bezpečnost a blahobyt, méně despotické a možná mocnější vědy, literatura a umění věncí železné okovy, jež lidé nesou, trsy květů, dusí v lidech prvotní svobodu, pro kterou byli – jak se zdá – zrozeni, vštěpují jim lásku k vlastnímu otroctví a vytvářejí z nich to, čemu se říká civilizované národy. Potřeba vztyčila trůny, vědy a umění ji upevnily. s. 50 Jak krásné by bylo žít mezi námi, kdyby se ve vnějším chování pokaždé odráželo rozpoložení srdce, kdyby byla slušnost cností...s. 502, DEM
 2.Jak bychom mohli ujařmit lidi, kteří nic nepotřebují? s. 503, DEM **Neustále se podřizujeme zvyklostem, nikdy vlastní hlavě.** Neodvažujeme se už jevit tím, čím jsme, a pod takovým ustavičným nátlakem učiní lidé, tvořící stádo, jež se nazývá společnost, v týchž podmínkách totéž, pokud je od toho neodvrátí mocnější pohnutky. 515, DEM **Pod** jednotvárným a věrolomným **závojem zdvořilosti**, pod tolik vychvalovanou slušností...se neustále skrývají podezření, nedůvěra, obavy, **chlad, rezervovanost, nenávisť** a zrada. 526, DEM
...**naše duše se kazily** úměrně tomu, jak se zdokonalovaly naše vědy a umění. 53
 3. **Sokrates**, nejmoudřejší z lidí podle soudu bohů a nejučenější z Atéňanů podle mínění celého Řecka, chválí neznalost! Domníváte se, že kdyby se mezi námi znovu objevil, přesvědčili by ho naši vědci a umělci o tom, že má změnit názor? Nikoli, vážení pánové! Tento spravedlivý muž **by nepřestal pohrdat našimi prázdnými vědami, nerozmnožoval by onu spoustu knih**, již jsme ze všech stran zaplavováni a svým žákům...by jako jediný návod zanechal vzpomínku na vlastní cnost. 577, DEM
 4. Neodvažuji se zde mluvit **o šťastných národech, neznajících ani slovo neřest**, které i tak obtížně podrobujeme, **o amerických divoších**, jejichž přirozené a prosté zřízení neváhá Montaigne nadradit jen Platónovým zákonům, ale i té nejdokonalejší vládě nad národy, jakou si kdy bude moci filozofie představit. 558, DEM
 5. **(Vědy a umění) zrodily se z lenivosti a samy ji i živí.** Nenávratná ztráta času je první újmou, kterou společnosti nutně způsobují. Nečinit dobro je velice škodlivé jak v politice, tak v morálce, a na každého zbytečného občana lze pohlížet jako na škůdce. 619, DEM
 6. A jestliže jsou nám **nejosvícenější práce našich vědců** a našich nejlepších občanů **k tak malému užítku**, povězte nám, co si máme pomyslet o spoustě podružných spisovatelů a lenivých literátů, kteří zcela zbůhdarma uhryzávají ze substance státu....šíří zhoubné paradoxy, ... podkopávají základy víry a ničící cnost. Pohrdavě se vysmívají starobylým slovům vlast a náboženství a vynakládají nadání a filozofii na to, **aby zničili a zohavili vše, co je člověku svaté.** Ne že by v jádru nenáviděli cnost anebo naše dogmata, ale jsou nepřáteli obecného mínění. Pošlete je mezi ateisty a hned je budete mít u paty oltářů. Co všechno dokážeš, zbesílá touhou po výlučnosti! 62
 7. Starověcí politikové mluvily neustále o mravech a cnosti, ti naši mluv jen o obchodu a penězích. 62
- Jestliže se náhodou mezi muži obdivuhodného nadání objeví člověk (takové) duševní síly, že se odmítá propůjčit duchu svého století a znešvařit dětinskostmi, nuže běda mu! Zemře v nouzi a zapomění. 64
- Škodí-li **pěstování věd** bojovým kvalitám, ještě více **škodí vlastnostem morálním.** Již od prvních let života nám nesmyslná výchova zdobí ducha a kazí úsudek. Na všech stranách vidím obrovské ústavy, kde se velice nákladně vychovává mládež tak, že se jí vštěpuje vše, vyjma povinnosti. ...Nerozpoznají

pravdu od omylu, ale nabudou umění, jak ji lichými argumenty zatemňovat druhým. Nenaučí se, co znamenají slova velkodušnost, poctivost, umírněnost, lidskost, odvaha, jejich ucha se nikdy nedotkne slovo vlast. 67

8. Ať se učí tomu, co budou muset dělat až dorostou a nikoli tomu, co budou muset zapomenout. 68

...o starých Peršanech:...každý usiloval o to, aby se stal dobrým, žádný o to, aby se stal učeným. 68

Odměny udělujeme krasoduchům a cnost zůstává bez pocty. 69

„Všemocný bože, ty, který držíš duchy ve svých rukou, **zbav nás osvěty a neblahých umění našich otců a navrať nám nevědomost a chudobu,** jedině statky, jež nás dovedou ke štěstí a naleznou cenu v tvých očích.

9. “Těm, které příroda určila k tomu, aby si vychovaly žáky, nebylo zapotřeby nižádných učitelů. Verulamové, Descartesové, Newtonové, tito učitelé lidského rodu, sami žádných neměli. Obyčejní učitelé by jejich ducha toliko zúžili, neboť by ho vměstnávali do úzkých schopností ducha vlastního. 72

10. Proč hledat štěstí v cizí mínění, můžeme-li je nalézt sami v sobě? Ponechme jiným, ať se snaží poučit národy o povinnostech, a omezme se na to, že budeme dobře plnit povinnosti své. A více o tom vědět nemusíme. ...Nejsou snad tvé principy vryté ve všech srdcích? A chceme-li se naučit tvým zákonům, nepostačí, když vstoupíme sami do sebe a budeme naslouchat hlasu svědomí ve chvíli, kdy utichnou vášně? To je opravdová filozofie. 74

Rozprava o původu a příčinách nerovností mezi lidmi

Rozeznávám u lidstva dva druhy nerovnosti: jednou nazývám přirozenou nebo tělesnou, protože je vytvořena přírodou a spočívá v rozdílnosti věku, zdraví, tělesných sil a vlastnosti ducha i duše. Druhou můžeme nazvat nerovností mravní nebo politickou, protože závisí na jakési úmluvě a je podložena nebo alespoň schválena souhlasem lidí. Tato se skládá z různých výsad, z nichž někteří těží na ujmu druhých tím, že jsou bohatší, uctívanější, mocnější než oni, nebo je dokonce nutí k poslušnosti. 83

..většina našich útrap je naším vlastním dílem, a že bychom se mohli skoro všem vyhnout, kdybychom si zachovali prostý, jednoduchý a osamělý způsob života, jaký nám určila příroda. 90

11. **Jakmile se (zvířata) stanou domácími, ztrácejí polovinu svých výhod...jenom degeneruje. Stejně je tomu s člověkem. Když se stane společenským a otrokem, stane se též slabým, bázlivým, plazivým. Jeho měkký a zženštilý způsob života, ničí jeho sílu a odvahu. s. 91**

Ať říkají moralisté cokoli, lidský rozum vděčí mnoho vášním a naopak. Jejich činností se náš rozum zdokonaluje, snažíme se poznat jen proto, že se chceme radovat. 94

Ptám se, slyšel-li někdo, že by volného divocha vůbec napadlo stěžovat si na svůj život a spáchat sebevraždu. 103

Nebudeme dovozovat, jako **Hobbes**, že člověk je od přírody zlý, protože nemá žádnou představu dobra, že odpírá své služby svým bližním, protože je nepovažuje za povinnost... s. 104 (jde o neznalost hříchu)

12. Věřím, že se nemusím bát námitek, které by prozradily přemrštěného pomlouvače lidských cností, když přisoudím člověku jedinou přirozenou cnost. Myslím tím **soucit**, vloh u vhodnou pro bytosti tak slabé a podléhající tolika bolestem jako my, cnost tím obecnější a užitečnější člověku, že jí užívá před vším uvažováním, cnost, která je tak přirozená, že někdy pozorujeme její sotva znatelné projevy i u zvířat. 105

13. **Rozum soustřeďuje člověka na sebe sama a oddaluje ho od všeho, co ho tíží a trápí. s. 107**

Místo vznešené zásady rozumového vlastnictví : čiň druhému to, co chceš, aby on učinil tobě, soucit vnuká všem lidem zásadu přirozeného dobra, jež je méně dokonalá, ale snad užitečnější než předešlá: konej své dobro tak, abys co možná nejméně uškodil druhému. s. 107

...nejenže výchova způsobí rozdíl mezi duchem kultivovaným a nevzdělaným, ale z větší ještě rozdíl mezi vzdělanými: když obr a trpaslík půjdou stejnou cestou, každý jejich krok přinese obrovi novou výhodu. s. 111

O společenské smlouvě. Neboli zásady státního práva.

Člověk se narodil jako svobodný, ale všude je v okovech. Ten, kdo se považuje za pána ostatních, stává se větším otrokem, než oni sami. s. 217

Nejstarší přirozenou společností je **rodina**. Děti však zůstávají spjaty s otcem jen tak dlouho, pokud ho nezbytně potřebují. 217

14. ...rodina je prvním vzorem státní společnosti: **hlava státu je obrazem otce, lid je obrazem dětí a všichni, i když se narodili rovní a svobodní, zcizují svou svobodu jen pro svůj užitek.** s. 218

O právu silnějšího: Ani ten nejsilnější není nikdy dost silný, aby byl vždy pánem...220